

STEDSEGRØNNE

giver vinterliv

På denne årstid træder de stedsegrønne planter for alvor i karakter: Netop nu er de næsten alene om at give haven farver.

TEKST OG FOTO LAILA SØLAGER, HAVEARKITEKT
TEGNINGER HANS MØLLER

HER I VINTERMØRKET er det tydeligt, hvis haven er for kedelig. Hvis der er for mange brune og grå nuancer, er det tid at tænke på at indføre nogle vintergrønne planter. De byder på kontraster til det brune og har et væld af forskellige grønne nuancer at byde på.

Stedsegrønne planter giver naturligvis grønne oplevelser, men de er også med til at tegne havens form på en årstid, hvor den ofte er utydelig og virker helt "gennemsigtig". En uheldig udsigt eller et påtrængende nabovindue, der om sommeren er skjult af blade, ligger ofte helt åbent om vinteren, når løvet er faldet af træer og buske. Med stedsegrønne planter i haven er udsigten dækket hele sæsonen.

GØR HAVEN STILIG OG KLASSISK

Samtidig er netop de stedsegrønne vigtige aktører, hvis det handler om at gøre haven mere stilig og klassisk. Kølige skygge skabt af høje cypresser, klippede buksbomhække og frodige laurbærkirsebær hører i høj grad med til billedet af den klassiske smukke have.

De stedsegrønne planter er ideelle dér, hvor man ikke vil have nedfaldne blade hvert efterår. Men selv planter, der er grønne hele året, smider noget løv hvert år. En vis udskiftning af gamle blade og nåle finder sted hele tiden – men i mere begrænset omfang end for de løvfældende planter.

VENT, TIL DER ER LÆ

Stedsegrønne planter er ikke det første, man sætter ind i en ny have. Da bladene sidder på planterne hele sæsonen, foregår den almindelige fordampning fra bladoverfladen hele året. Det er ikke heldigt på solrige og blæsende dage om vinteren, hvor jorden er frossen – og planterne derfor ikke kan hente tilstrækkeligt vand op til denne fordampning.

Svedne blade og slidte planter, der slet ikke vokser med det tempo, man kunne forvente, bliver resultatet. Vent derfor med at plante de stedsegrønne ind i haven, til der er skabt læ og gerne noget skygge. Bedste plantetidspunkt er, mens der endnu er varme i jorden – i august til begyndelsen af oktober. Samt når varmen atter får magt – i slutningen af april til begyndelsen af juni.

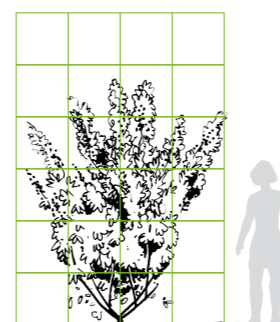
LIGUSTER

Ligustrum vulgare, Ligustrum ovalifolium

Liguster er meget smuk som fritvoksende busk, den bliver fyldig, men dog let. Fjerner man de nederste grene helt inde ved stammen, får man et lille træ.

Helt stedsegrøn er den almindelige liguster dog ikke. Den smider nogle blade hver vinter, men sorterne 'Liga' og 'Atrovirens' beholder størsteparten af løvet hele sæsonen. Liguster tåler meget blæst og temmelig let jord. Derfor er den velegnet også i helt nye og forblæste haver.

Storbladet liguster, *Ligustrum ovalifolium*, har større blade, skinnende blanke og helt stedsegrønne. Af denne art findes der også gulbladede og hvidbrogede sorter. Storbladet liguster er ikke helt så hårdfør som almindelig liguster, *Ligustrum vulgare*. Dog klarer den sig godt i byer, og hvor der er salt i luften. Bruges ofte i kystnære områder.

Type: Bladbærende busk.
Sortsvalget afgør: Bladfarver, -former og tæthed om vinteren.
Hårdførhed: Meget robust over for vind og tørke.
Blade: Aflange, mørkegrønne. Nye skud lysegrønne.
Blomster: Hvide / creme i oprette toppe. Dufter. Biplante.
Bær: Små sorte. Giftige for mennesker, fugleføde.
Højde / bredde: 3–4 m x 1–3 m afhængig af sort.
Placering: Sol / halvskygge / skygge – også under træer.
Jord: Alle jordtyper, også tør jord.
Næringsbehov: Kompost og kalk.

KRYBENDE BENVED

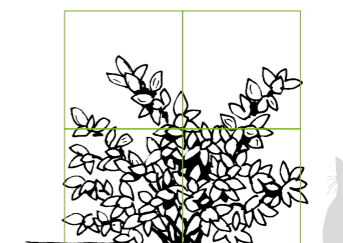
Euonymus fortunei

Hos benved har man chancen for at få en supersund stedsegrøn bladplante med enten rent grønt løv, hvid-brogede blade eller gulbroget bladværk.

Krybende benved kan nå op i 80–100 cm's højde, hvis jorden er god. Planten har hæfterødder og kan derfor også krybe op ad en mur, 2 meter i højden.

Denne benved trives både i sol og dyb skygge. Altså en favorit til både nye og ældre haver. Da busken samtidig holder til beskæring, en trimning à la hæk, en figurklipping à la topiary og en total nedklipping, kan man næsten ikke ønske sig mere. Fås også som et lille "træ", der er en busk podet på halvstamme.

Sorten *Euonymus fortunei* 'Emerald Gaiety' (foto) har hvide bladrande. *E. f.* 'Emerald Gold', 'Sunshine' og 'Blondy' har gulmarmorerede blade – alle lyser op i skygge. *E. f.* 'Nyrans' har grønne blade med hvid nervation. *E. f.* 'Eve' og 'Vegetus' har grønne blade. Sidstnævnte bliver op til 1,5 meter.

Type: Bladbærende busk, bundække / klatreplante.
Sortsvalget afgør: Højde, blomster- og bladfarver.
Hårdførhed: Hårdfør.
Blade: Runde blade, grønne eller brogede.
Blomster: Hvide eller gule "perler" mellem løvet.
Frugt: Hvide kapsler med orange frø.
Højde / bredde: 1 m x 1 m.
Placering: Sol / halvskygge / skygge.
Jord: Trives på alle jordtyper.
Næringsbehov: Kompost, vand i tørre perioder.

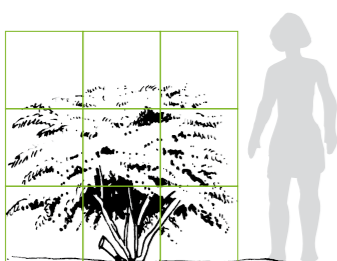
TAKS

Taxus x media, *Taxus baccata*

Det mest skyggetålende nåletræ, vi har. Taks bruges både til hæk, bunddække og som fritvoksende busk eller træ. Perfekt som mørk baggrund for blomstrende planter.

Et takstræ bliver aldrig for stort. Som det eneste nåletræ tåler taks at blive skåret helt ind til den brune stamme. Næste år skyder der nye grønne skud herfra. Taks er så klassisk, at den tilpasser sig skiftende modeluner og utallige forandringer i haven.

Der er et utal af arter og sorter. Til hække bruges *Taxus x media* 'Hilii'. Til små haver er *Taxus cuspidata* 'Nana Compacta' velegnet: 1–2 meter høj og bred. Kan stammes op til et lille træ. Som bunddække er *Taxus baccata* 'Repandens' god. Som fritvoksende træ med bred trækroner er det *Taxus baccata*, man planter.

Type: Nåletræ, busk / træ.
Sortsvalget afgør: Vækstform, anvendelse (hæk, bunddække, fritvoksende, træ) og nålefarver.
Hårdførhed: Tåler, men ikke robust over for vind og tørke.
Nåle: Dybgrønne bløde. Nye skud lysegrønne. Giftige for heste og køer.
Blomster: Uanseelige, gulgrønne. I april.
Bær: Runde, røde. På hunplanter. Kerner giftige. Fugleføde.
Højde / bredde: 0,5–4 m x 1–4 m afhængig af sorten.
Placering: Halvskygge / skygge – også under træer.
Jord: Alle jordtyper, helst med muld.
Næringsbehov: Kompost, ynder kalk.

DVÆRGMISPEL

Cotoneaster x watereri

Der findes mange forskellige *Cotoneaster*, på dansk kaldet dværgmispel. De er alt mellem lave buske, der dækker jorden i 30–40 cm's højde, og høje træer på 4–5 meter.

En af de bedste er *Cotoneaster x watereri* 'Braendkjaer'. Det er et lille træ med en paraply-agtig, elegant vækst. Med lidt opstamning danner den nemt "tag" over en fin lille sideplads, hvor der er grøn baggrund hele året. I højsommeren hvide blomster, der dufter godt.

Dybgrønne, spidse blade og røde frugter om efteråret – hvor fuglene besøger træet, indtil der er solgt ud. 'Braendkjaer' er lidt følsom over for vind og frost – brug den derfor kun i ældre haver.

Dværgmispel er nemme at dyrke og stiller ikke særlige krav til jorden. Blot de får læ i de første år, og vand og kompost i løbet af sommeren, trives de glimrende på både ler- og muldrig sandjord.

Type: Bladbærende busk / lille træ.
Sortsvalget afgør: Vækstform, hårdførhed og bærfarve.
Hårdførhed: Lidt sart.
Blade: Blanke, aflange. Nye skud lysegrønne.
Blomster: Hvide. Maj–juni. Dufter. Biplante.
Frugt: Røde bær, fugleføde.
Højde / bredde: 3–4 m x 3 m.
Placering: Sol / halvskygge, læ som lille, lunt.
Jord: Tolerant, ikke for tørt.
Næringsbehov: Kompost, vand i tørre perioder.

BUKSBOM

Buxus sempervirens

En stedsegrøn klassiker med stor udbredelse. Runde eller spidse blade på busken, der trimmes med haksaks til en kugle, en lav hæk eller sjove figurer. Uklippet har almindelig buksbom en blød, kuplet vækst. Buksbom bliver aldrig for stor, fordi den kan beskæres til den ønskede størrelse og altid vil skyde igen.

Buksbom er meget skyggetålende, men sætter pris på ordentlig jord, gerne med ler. Viser utilfredshed med vand- og gødningsforhold ved at blive brun og gullig i bladene. Tørstig buksbom lugter skrap – minder om lugten af kattetis. Som oftest retfærdiggør dette dog ikke, at man lader være med at plante buksbom.

De mange sorter varierer med lyse- eller mørkegrønne blade, hvide eller gule bladrande, mere eller mindre spidse bladformer samt bredde og højde.

Type: Bladbærende busk / træ.
Sortsvalget afgør: Vækstform og -højde, bladfarver og -former.
Hårdførhed: Hårdfør, ikke robust over for tørke.
Blade: Blanke, mørkegrønne. Nye skud lysegrønne.
Blomster: Synlige, gullige. April. Biplante.
Frugt: Grønne kapsler, senere brune.
Højde / bredde: 0,3–3 m x 0,3–2 m afhængig af sorten.
Placering: Halvskygge / skygge, læ som lille.
Jord: Solide jordtyper, dog helst mørk muld.
Næringsbehov: Kompost, ynder kalk.

RODODENDRON

Rhododendron

De mest anvendte stedsegrønne planter. Da der findes et utal af arter og sorter, er der rigeligt at tage af, når der skal plantes.

Rhododendron kræver sur jord – så den almindelige havejord skal udskiftes med ugødet grov spagnum. Man kan nøjes med at grave store plantehuller og blot udskifte jorden her – eller man kan anlægge et helt bed, hvor al jorden er spagnum iblandet gammelt bladløg og gran- eller fyrrenåle. Rododendron findes i alle størrelser fra den 30–40 cm høje, kuppelformede til den flere meter høje rododendron, der med alderen bliver nøgen nederst på stammen og derfor efterhånden bliver til et lille stedsegrønt træ. Sådant får du mindre stedsegrønne træer i haven, hvis du ikke bryder sig om nåletræer.

Fælles for alle rododendron er, at de kræver læ og gerne lidt skygge fra større træer. Også tilstrækkelig vand er et krav. Stående fugtighed i jorden tåler rødderne ikke, i stedet må der jævnligen vandes, hvis ikke der falder nok regn.

Type: Bladbærende busk / lille træ.
Sortsvalget afgør: Vækstform, blomsterfarve og -tidspunkt, bladfarver og -former.
Hårdførhed: Sortsafhængig, ingen tåler tørke.
Blade: Blanke eller matte, grønne. Nye skud lysegrønne.
Blomster: Mange farver. April–juni. Biplante.
Frugt: Tørre, brune frøstande, der selv falder af.
Højde / bredde: 0,3–4 m x 0,3–3 m afhængig af sort.
Placering: Sol / halvskygge / skygge, læ som lille.
Jord: Spagnum med lav pH-værdi, visne nåle og blade.
Næringsbehov: Kompost, spagnum, aldrig kalk.

LAURBÆRKIRSEBÆR

Prunus laurocerasus

Kan du ikke forlige dig med tanken om nålebærende stedsegrønne, som ofte kaldes "kirkegårdsplanter", kan du skele til de stedsegrønne træer og buske, der har "rigtige" blade. En af de bedste er laurbærkirsebær.

De laurbærlignende blade er aflange og blanke. Nogle sorter har større og rundere blade. De er lidt mere frostfølsomme og skal kun plantes, hvor der er et lunt klima – nær husmure eller i kystnære områder.

Gror i al slags jord, også tung lerjord; dog helst med kompost- eller muldindhold. Ynder kalk og halvskygge. Trives også under træer, i klippede eller uklippede hække og fås desuden som opstammet til brug i baljer eller som lille "træ" i gårdhaven.

Mange sorter at vælge mellem – forskellene går på højde, hårdførhed, blomstre- evne og bladenes form.

Type: Bladbærende busk.
Sortsvalget afgør: Vækst- og bladformer. Nogle sorter blomstrer ikke.
Hårdførhed: Kræver læ. Storbladede mere sarte.
Blade: Aflange, skinnede, dybgrønne. Nye skud lysegrønne.
Blomster: Hvide / creme i oprette stande. Dufter. Biplante.
Bær: Sorte, glinsende. Fugleføde.
Højde / bredde: 1–3 m x 1–3 m afhængig af sort.
Placering: Sol / halvskygge / skygge – også under træer.
Jord: Alle jordtyper, også tørt.
Næringsbehov: Kompost og kalk.

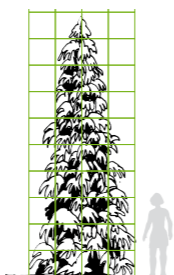
ÆDELCPRES

Chamaecyparis lawsoniana

Et af de stedsegrønne træer, der i folkemunde har betegnelsen "kirkegårdsplante". Ikke desto mindre er ædelcypres meget anvendelig som havens grønne vintertræ – med en smuk bark på den oprette stamme og med kegleformet krone.

En udvokset ædelcypres bliver 10–20 meter høj, men det tager 30–40 år at nå dertil. Indtil da er træet et klassisk og smukt stedsegrønt træ, der dækker godt. Der findes også mindre sorter, hvor væksten er mere buskagtig eller søjleformet.

Ædelcypres kan klippes til smalle hække, sirlige figurer eller blot stå uklippet. Er et træ blevet for højt og bredt, kan det beskæres lidt, blot der stadig er grønt tilbage bag saksen. Er du først begyndt at klippe en fast facon i træet, er du nødt til at gøre det hvert år for at bevare en harmonisk vækst.

Type: Nåletræ, busk / træ
Sortsvalget afgør: Vækstform, anvendelse (hæk, fritvoksende busk, træ) og nålefarver.
Hårdførhed: Hårdfør over for frost, men ikke robust over for tørke.
Nåle: Bløde. Nye skud lysegrønne.
Blomster: Synlige rødlig hvide blomster. April.
Frugt: Runde, grønne kogler, senere brune.
Højde / bredde: 0,5–15 m x 0,5–5 m afhængig af sort.
Placering: Sol / halvskygge, læ som lille.
Jord: Alle jordtyper, dog helst muld.
Næringsbehov: Kompost, ynder kalk.

KÆMPESTENBRÆK

Bergenia cordifolia

I havens bund har stedsegrønne planter en vigtig funktion: at være vinterens virile vågekone, mens resten af haven sover vintersøvn.

Kæmpestenbræk er en atypisk staude, der ikke visner væk inden vinteren. De store blade holder planten i gang gennem hele sæsonen. Derfor ser kæmpestenbræk ofte noget hærget ud efter vinteren. Men skær de grimme blade af – så vil stænglerne, der ligger på jorden, skyde nye friske blade.

I april er der hvide, rosa eller røde blomster – afhængig af den plantede sort. Blomsterne svæver på bladløse stængler, der bryder frem mellem de store blade.

Med års mellemrum er det godt at grave planterne op, dele dem og plante de yngste skud igen. Så har man et længelevende bunddække, der lukker meget effektivt for ukrudt og beholder blomstre-villigheden.

Type: Staude, bunddække.
Sortsvalget afgør: Højde, blomsterfarver og bladformer.
Hårdførhed: Hårdfør.
Blade: Læderagtige, store hjerteformede.
Blomster: Hvide, rosa eller røde. I april.
Frugt: Frø på afblomstrede skud. Fjernes.
Højde / bredde: Løv: 25 cm, med blomster 40 cm. Bredde: 40 cm.
Placering: Halvskygge / skygge.
Jord: Trives på alle jordtyper.
Næringsbehov: Kompost, vand i tørre perioder.

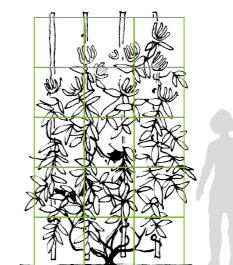
HENRYS GEDEBLAD

Lonicera henryi

Blandt de stedsegrønne findes også klatreplanter. De bedste er dem, der ikke kvæler alle andre planter omkring sig – og sådan er Henrys gedeblad (stedsegrøn kaprifolie).

Henrys gedeblad har gulrøde blomster, der er fremme det meste af sommeren og eftertragtet af bier. De slyngende skud med stedsegrønne aflange blade formår selv at slynge sig omkring tynde lister eller stramme wirer. Desværre også omkring egne stængler, så Henrys gedeblad kan se lidt rodet ud. Derfor er det godt at styre nogle af skuddene lidt på plads – og at klippe, når lejlighed byder sig.

Planten er oprindeligt en skovplante, der trives i bunden under høje træer. Derfor er den ikke bleg for at vokse på nordsiden af et plankeværk eller i skyggen fra større træer. Blot der er tilstrækkeligt fugtighed i jorden.

Type: Bladbærende klatreplante, evt. bunddække.
Sortsvalget afgør: Der findes kun denne art.
Hårdførhed: Hårdfør i milde egne. Beskyt mod vind om vinteren.
Blade: Blanke, smalle blade, mørkegrønne.
Blomster: Gulrøde. Juni–august. Dufter. Biplante.
Frugt: Sortblå bær, giftige. Fugleføde.
Højde / bredde: 1,5 m x 2–3 m.
Placering: Halvskygge / skygge.
Jord: Skovbundsjord med muld og kompost.
Næringsbehov: Kompost, vand i tørre perioder.